

Adatok Szécsényi Tamás vajdai széken kívüli igazságszolgáltató tevékenységéhez

EZERHÁROMSZÁZHUSZONEGY TAVASZÁN az erdélyi vajdai méltóságot bíró Debreceni Dózsa nagy sereggel vonult a Meszesen át Erdélybe Kán László lázadó fiainak leverésére. A hadművelet elhúzódása miatt a gyors sikerben reménykedő I. Károly leváltotta Dózsát, és helyére a Kacsics nembeli Szécsényi Tamást állította,¹ aki ezt a hivatalt egészen I. Károly halálának évéig megtartotta. Hivatalviselését mintegy keretbe foglalják elsőik közt fennmaradt oklevelei, melyekben *congregatio generalis*okon bíraskodott, és az utolsóik közt ránk maradt diplomája, melyben szintén általános gyűlésen az erdélyi eljárásjogot reformálta meg.

Az erdélyi vajda a középkori Erdély élén álló, a király által kinevezett és a király által tetszőlegesen visszahívható kormányzó volt. A különkormányzattal rendelkező terület legfőbb igazságszolgáltatói, közigazgatási és katonai előjárójaként hatalma alá tartozott a hét erdélyi megye (Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs, Torda, Fehér, Kükküllő, Hunyad), kivéve az etnikai kiváltságokkal rendelkező territóriumok és települések. A 13–14. század fordulójától egyes személyeket is kivett a király a vajda joghatósága alól.² A vajdának

¹ ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Budapest 1996. (a továbbiakban: ENGEL 1996.) I. 11.; ENGEL PÁL: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). Századok 122 (1988) (a továbbiakban: ENGEL 1988.) 129.; KRISTÓ GYULA: Az Anjou-kor háborúi. Budapest 1988. 60.

² A különkormányzatra lásd: KRISTÓ GYULA: A feudális széttagolódás Magyarországon. Budapest 1979. 94–134.; MÁLYUSZ ELEMÉR: Az erdélyi magyar társadalom a középkorban. Budapest 1988. (a továbbiakban: MÁLYUSZ 1988.) 4–10.; KRISTÓ GYULA: Kán László és Erdély. Valóság 21 (1978) 83–96.; KRISTÓ GYULA: Különkormányzat az Árpád-kori Drávántúlon és Erdélyben. Történelmi Szemle 20 (1977) 53–72.; JANITS IVÁN: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig. [Budapest 1940] (a továbbiakban: JANITS 1940.) 2–19.; A kiváltságolt népeiségre lásd: JANITS 1940. 19–31.; MÁLYUSZ 1988. 20–24.; BENKŐ ELEK: Erdély. In: Korai magyar történelmi lexikon (9–14. század).

mint a királyi hatalom megtestesítőjének felelőssége igen nagy volt, mert nem kapott kiépített hivatalnok sereget, munkatársait így familiárisai köréből választotta ki. A vajdák legbiztosabb jövedelemforrásai a honorbirtokok voltak,³ azonban a legnagyobb jövedelemre az igazságszolgáltatásból tehettek szert. E rövid tanulmány keretei között a 14. századi vajdai igazságszolgáltatás egy fejezetéhez, Szécsényi Tamás vajdai széken kívüli igazságszolgáltató tevékenységéhez szeretnénk néhány adattal hozzájárulni. A téma teljes körű kidolgozására természetesen nem vállalkozhattunk, kizárólag a vajda által kibocsátott okleveleket vizsgáltuk. Az adatszolgáltatás mellett kutatásainkban annak megállapítására is törekedtünk, hogy az 1321–42 közti időszakban a vajda igazságszolgáltató tevékenysége milyen ügyekre terjedt ki, és okleveleiből megállapítható-e valamiféle változás az erdélyi bírósági rendszerben.

Szécsényi Tamás 1321 nyarán került Erdély élére.⁴ Ezáltal a birtokairól elűzött nemesből mintegy húsz év alatt Magyarország egyik legnagyobb országos méltóságot viselő ura lett.⁵ Kán László tartományúri hatalma jelentős zavarokat okozott Erdélyben.⁶ Az új vajda feladata volt, hogy a Kán László alatti jogtalanságok ügyében eljárjon. Ennek során a királyi és a vajdai hatalmat újból szilárd alapokra helyezze, s a terület igazgatását az ország törvényeivel összhangba hozza. A vajda 1324-ig csak korlátozott jogkörrel

Főszerk.: Kristó Gyula. Szerk.: Engel Pál–Makk Ferenc. Budapest 1994. (a továbbiakban: KMTL) 188–192.

³ ENGEL PÁL: Honor, vár, ispánság. Századok 116 (1982) 880–920.

⁴ 1321. szeptember 25. Dl. 2029; Pályafutására: WERTNER MÓR: Szécsényi Tamás erdélyi vajda. Erdélyi Múzeum (1893) 119–134.; KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Budapest 1995. (reprint) 720–722.; KIS BÁLINT: Erdély régi családai (A Zéchéniek, Gerébek s még némely velök egy törzsű család). Turul 29 (1911) 95–100.; Erdély konszolidációjában játszott szerepe: VARGA TIBOR RÓBERT: Szécsényi Tamás erdélyi vajdai tevékenysége. Adatok Erdély Károly Róbert alatti konszolidációjához. Kézirat.

⁵ Werbőczy Hármaskönyvében a negyedik országos méltóságként említi az erdélyi vajdai hivatalt. Lásd: WERBŐCZY ISTVÁN: Tripartitum. Budapest 1990. 219.

⁶ Az erdélyi viszonyokra lásd: MAKKA LÁSZLÓ: Erdély a középkori Magyar Királyságban (896–1526). In: Erdély története. I–III. Főszerk.: Köpeczi Béla. Budapest 1986. I. 300–321.; KRISTÓ GYULA: A tartományurak leverése. In: Engel Pál–Kristó Gyula–Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Budapest 1998. 51–55.; KRISTÓ GYULA: Erdély 1315-ben. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének 80. évfordulójára. Szerk.: Kovács András–Sipos Gábor–Tonk Sándor. Kolozsvár 1996. 333–342.; Az erdélyi harcokra: ENGEL 1988. 129.

rendelkezett. I. Károly 1324. március 25-én kelt oklevele által visszaállítja az erdélyi vajda teljes jogkörét.⁷ Ebben a király kinyilvánítja, hogy trónra lépésekor a kitört forrongások miatt kényszerből cselekedve korlátozta az erdélyi vajda törvényhatósági körét. E kivételes állapotot a diploma kiállításával megszünteti, mivel „az erdélyiek esedezésének engedve, mint hű és békeszerető férfit vajdának nevezte ki [ti.: Tamást], s az az erdélyiek tanúsága szerint hivatalát mindeddig békében s minden igazság tekintetbevételével viseli.”⁸ Ezért a vajda jogkörét régi teljességében helyreállítja, s az annak sérelmére eddig kibocsátott királyi mentelmi leveleket érvényteleníti. Az előbbi oklevél nem engedi meg a vajda számára, hogy a hűtlenek birtokát eladományozza vagy afölött rendelkezzen. Janits Iván a vajdai igazságszolgáltatásnak három módját különböztette meg, úgymint a vajdai szék, a *congregatio generalis*, valamint a széken és a *congregation* kívüli bíráskodás (ez alatt az Erdély területén királyi parancsra végbemenő bíráskodást, illetőleg az alkalmoszerű igazságszolgáltató összejöveteleket kell érteni). Tamás hivatalviselésének idején a vajdai széken kívüli ítélezést a *congregatio generalis*ok jelentették, ugyanis nem számíthatjuk ide a tisztséghalmozás során vagy királyi megbízásból, de Erdélyen kívüli ügyekben bíróként kibocsátott okleveleket, s olyan üggyel sem találkoztunk, amikor a fellebbviteli ügyben a királyi kúriában a vajda ítélezik.

Erdélyben az általános gyűlés egészen más fejlődési sajátosságokat mutat, mint az anyaországban. Erdélyben ugyanis nem megyénként vagy legfeljebb két-három megye számára tartottak *congregatiot*, hanem mind a hét megye számára. Emellett előfordul a tárgyalt időszakra nézve, hogy a *regni nobilibus*, *Siculis et Saxonibus* számára celebrál Tamás gyűlést.⁹ Tamás hivatalba

⁷ Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Szerk.: NAGY IMRE–NAGY GYULA. Budapest 1878–1920. (továbbiakban AO) II. 118–119.; Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XI, XXIII. Szerk.: ALMÁSI TIBOR, BLAZOVICH LÁSZLÓ, GÉCZI LAJOS, KRISTÓ GYULA, PITI FERENC. Budapest–Szeged 1990–2000. (továbbiakban: Anjou-oklt.) VIII. 127. szám.

⁸ AO 118–119.

⁹ 1322. április 18. „...una cum regni nobilibus, Siculis et Saxonibus... congregationem celebrassemus generalem.” Dl. 37208, Dl. 62681; FRANZ ZIMMERMAN-CARL WERNER: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Hermanstadt 1892. (a továbbiakban: ZW.) I. 390. szám; 1322. április 20. „...nobilium totius partis Transsilvaniae de septem comitatibus siculorum pariter et Saxonum... congregationem generalem habuissimus.” Df. 278741, ZW. I. 392. szám

lépésével válik gyakorlattá, hogy a gyűlést a vajda hívja össze, és azon ő elnököl. A *congregatio*k színhelye néhány kivételtől eltekintve mindig Torda, pontosabban a város határában elterülő, a keresztes lovagrend birtokát képző Keresztes mező.¹⁰ Tamás Erdély élére kerülve első közgyűlését 1322 tavaszán tartotta. Az április 20-i keltezésű oklevélnek az arengájából értesülünk arról, hogy Tamás milyen célból hívta össze az általános gyűlést. Eszerint: „... mind a király úr parancsából, mind a mi tisztségünk és nevünk kötelessége szerint, kívánva az erdélyi részek nyugalman és békéjén örködni.”¹¹

Tamás első vajdai széken kívüli igazságszolgáltatással kapcsolatos oklevele 1322. április 18-áról maradt fenn, amelyben Miklós mester fia Gyegus panaszt emelt Apa fia Jakab küküllői *comes* ellen, mert az saját bírói hatalma alá vonta *Almakerek, Keresd, Bese, Feltevteluke, Ujfalu és Rudnal* birtokait.¹² Tamás a jelenlévőkhöz közkeresetet (*requisitio*) intézett, amelyet egyfajta helyszíni vizsgálatként foghatunk fel. Megkérdezte a *congregation* jelenlévőket, hogy mit tudnak Gyegus panaszával kapcsolatban az említett birtokokról. A gyűlés résztvevői *pariter et una voce* válaszolták, hogy az említett birtokok Fehér megyéhez tartoznak az erdélyi Szent Mihály arkangyal egyház alapítása óta.¹³ A Tamás kérdésére adott válasz nem egyértelműen az ítéletet tartalmazta. Régebbi történetírásunk Hajnik Imre nyomán ezt az eljárást a tudományvétel speciális típusának és Anjou-kori eljárásjogi reformnak tartotta.¹⁴ A tudományvétel (*inquisitio*) a formális bizonyító eszközöket fokozatosan kiszorító, az ügy érdemére vonatkozó anyagi bizonyítási módok egyike, amely már az Árpád-korban kialakult. Két formája létezett: az egyszerű tudományvétel (*inquisitio simplex*) és a köztudományvétel (*inquisitio communis*). Mindkettőt az illetékes bírói fórum parancsára a hiteles hely és

¹⁰ Tordán kívül tartott *congregatio generalis*ok: 1326. Szentimre, Df. 253640; 1330. Bonchida AO II. 484.; 1337. Désvár Dl. 31082.

¹¹ „... tam ex precepto domini nostri quam etiam ex debito nominis et honoris nostri de tranquillo et pacifico statu partis Transilvaniae invigilare cupientes...” ZW. I. 392., Df. 278741.

¹² Fehér megyei települések: Almakerék – Mălâncrav (Románia); Keresd – Criș (Románia); Bese – Stejărenii; Rudály – Roandola (Románia); Oláhújfalú – Noul Român (Románia); Földszinttelke – Florești (Románia).

¹³ ZW. I. 390., Dl. 37208.

¹⁴ HAJNIK IMRE: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyesházbeli királyok alatt. Budapest 1899.

a királyi ember (Erdélyben a vajdai ember) hajtotta végre. Az egyszerű tudományvételt a felperes kérésére rendelték el, és rendszerint háromszor megismételték. Ennek lefolytatásánál a panaszos személyesen jelen lehetett. Az erről készült beszámolót pedig összefoglalóan a tanúk megnevezése nélkül adták át a bírónak. A köztudományvétel mindkét fél kérésére történt. A bíróság egyéni kihallgatásokat eszközölt, amelyeknél a felek nem lehettek jelen. A tanúk felperes melletti egybehangzó vallomása végérvényesen eldöntötte a per kimenetelét. Az *inquisitio* két fajtája és a *requisitio* abban különbözött egymástól, hogy a tudományvételek egyéni vallomásokat tartalmaztak, ezzel szemben a *requisitio* a közgyűlésen résztvevők együttes álláspontját, egyhangú véleményét fejezte ki. Csak abban az esetben lehetett ez az ítélet, ha a *requisitio* mindkét fél kérésére történt. Ekkor ugyanis bizonyító ereje a köztudományvétellel volt egyenrangú. Ebben az esetben több mint valószínűsíthető, hogy a felek mindegyike kérte a *requisitio* lefolytatását. Ugyanis a küllői *comes*nek hivatali felettese volt a vajda, akitől kinevezését kapta. Tehát a vajda nyomást gyakorolhatott beosztottjára.¹⁵

Az 1322. április 20-án kelt oklevélben egy régóta elhúzódó birtokperben hozott ítéletet a vajda. Dályai Hening fia Péter, illetve annak fiai Mátyás és Jakab, Saras fia László, valamint annak fia Mihály perben álltak egymással a Gozd pataknál fekvő *Mohy* és *Sarustheluk* nevezetű birtokok miatt.¹⁶ A per elhúzódását Tamás oklevele sokszor említi, de annak okát nem adja meg.¹⁷ A per során Saras fia László azt állította, hogy vásárlás útján jutott ezekhez a birtokokhoz. Erről az erdélyi Szent Mihály arkangyal egyházának káptalani iratait mutatta be Tamásnak. Hening fia Péter a birtokhoz való jogát egy Kun László által kibocsátott privilégiummal tanúsította. A perben a vajda Erdély nemeseivel, főpapjaival a székelyekkel és a szászokkal együtt ítélezett. Tamás döntése szerint a kérdéses birtokokat Dályai Hening fia és unokái kapták meg, mivel 33 éve tulajdonukat képezte. Saras fia Lászlónak és az ő fiának iratait megsemmisítették, és megtiltották számukra, hogy az esetle-

¹⁵ KOVÁCS KÁLMÁN: A peres eljárás a feudalizmus korában. In: Magyar állam- és jogtörténet. Szerk.: Csizmadia Andor. Budapest 1999.¹⁰ 263–264.

¹⁶ Gozd: Kozd patak. Mohy: Nagymoha – Grinari (Románia); Sarustheluk: feltehetőleg Nagysáros.

¹⁷ 1289-ben Saras fia László comes és fiai: Mihály, Imre, László és Opur 20 márkáért eladták e birtokokat Dályai Péternek. A visszaszerzés érdekében indították a pert. Df. 278741.

gesen náluk maradt iratokat bármikor is felhasználják. E per során a *congregatio generalis* elsőfokú ítélő fórumként láthatjuk.

A *congregatio generalis*ok igazságszolgáltatási szempontból egyaránt betöltötték az elsőfokú bíróság és a fellebbviteli fórum szerepét. Az erdélyi igazságszolgáltatási szervek a vajdai közgyűlések időpontjával tisztában voltak. Azokat a pereket, amelyek közvetlenül a *congregatio generalis* előtt keletkeztek, már nem tárgyalták, hanem az általános gyűlés elé vitték, ahol a hét megye igazságszolgáltatási vezetői gyülekeztek. Ez egyrészt gyorsította az igazságszolgáltatást, másrészt alkalmasabb volt a magasabb bíróság előtt elintézni az ügyet. Az iktatásnak ellentmondók peres ügyeit és a folyamatos perhalasztásokat is a *congregatió*kon tárgyalták. Erre példa Vas Miklós szászszilvási beiktatásának megakadályozása egy 1326. május 3-i iratban.¹⁸ A határjárásnál a széki *hospesek* emeltek kifogást Miklós beiktatása ellen. Erre a káptalan az ellentmondókat a *congregatio* elé idézte, ahol nem jelentek meg. Így Vas Miklóst a nemesekkel egyetértve a vajda megerősítette szászszilvási birtokában.¹⁹

Azoknak az ügyeknek, amelyek első fokon a közgyűléseken kerültek rendezésre, fellebbviteli szervként szintén ez a fórum állt rendelkezésre. Erre szolgált bizonyítékot egy 1331. március 2-án kelt diploma. Ebben besztercei János fia János eltiltja Tamás besztercei *comest* Ependorf birtokbavételétől, minthogy azt ő királyi adomány útján nyerte el. A közgyűlés nemesei ezt alátámasztották. Amennyiben Tamás akadályozná Ependorf birtokba-

¹⁸ 1326. május 3-án került rá sor. Erre az időpontra idézte meg az erdélyi káptalan Emich fia, Vas Miklós birtokának bejárásakor annak határtársait és szomszédait. Ugyanis a határjárás során Ziluas földjének Zenasynnak mondott részén a széki *hospesek* (*hospites de Zek*), különösen János pap (*Johannem fratrem sacerdotem*), Szásznak mondott Mihály (*Michaelem dictum Zaaz*), Mihály fia Márton, Chepanius fia Gergely, Zug fia Jakab és ennek testvére, Péter és a Kicsinek mondott (*dictum Parvum*) Demeter. A fenti személyek azonban az általános gyűlésen nem jelentek meg, és maguk helyett senkit nem küldtek, így Tamás a nemesekkel egyetértve Miklóst birtokaiban megerősítette. Df. 252700, ZW. I. 445. szám; A május 25-én Szentimrén tartott általános gyűlésen Iwanka eltiltja Tusuni Mihály fiait: Kylianust, Simont, Salamont, Istvánt, Mihályt, Lászlót és Jánost Felsewपालatka birtoklásától, szomszédság jogán és azon a jogon, hogy az említett birtok őseiktől lett elidegenítve, mondván, hogy saját jogát a birtokra vonatkozólag kellő időben és törvényes formában jelezte.

¹⁹ Vízszilvás – Silivaş (Románia).

vételében Jánost, úgy nem a király, hanem az erdélyi vajda színe elé idézik.²⁰ Egy 1327-es adat arra enged következtetni, hogy az anyaországi fellebbviteli bírói fórumon folyó erdélyi per perorvoslat eredményeként visszakérülhet az általános gyűlés elé. Ezt támasztja alá véleményünk szerint Tamás 1327. augusztus 2-i kiadványa. A közgyűlésen az esztergomi káptalan részéről Gyermeknek mondott (*dictus Puer*) Theophilus prépost és Gergely mester kanonokok tiltakoztak amiatt, hogy jóllehet Sándor *comes* Károly király országbírója és bírótársai az esztergomi káptalannak ítélték a kézdi (*de Kyzd*) székelyek által régóta erőszakkal elfoglalva tartott Felvinc (*Feluinch*) birtokát, és az országbíró utasítást is adott Márk (*Mark*) királyi embernek az esztergomi káptalan beiktatására az erdélyi káptalan tanúskodása mellett, mégis amikor a panaszosok az iktatással megbízottak társaságában felkeresték a birtokot, a székelyek mindannyiukat megfenyegetve feltartóztatták őket a közúton (*in via publica*). Nem vettek tudomást sem a parancsról sem az ítéletben foglaltakról – ráadásul Sándor országbíró nyilvánosan megvádolták, hogy pénz ellenében hamis ítéletet hozott –, és erőszakkal meggátolták mind a határok kitűzését, mind pedig beiktatásukat. Panaszt emeltek amiatt is, hogy a május 30-i ítélet óta 150 márkát róttak ki az ott élő népekre, amiért is eltiltják őket a népek fölötti rendelkezéstől és bírói hatalomtól, valamint mindenféle zaklatásuktól.²¹ Ebben az időszakban a perorvoslatok lehetőségei rendkívül korlátozottak. A fellebbezés intézménye a 14. század folyamán fejlődött ki a városi bíraskodásban. Csak egy lehetősége nyílt a kézdi székelyeknek. Legfeljebb a bírót tudták bevádolni a királynál vagy más bírói fórumon, az ítélezés megtagadása vagy tudatosan hamis ítélezés miatt, ahogy ezt a diploma tanúsítja.

A vajdai széken kívüli igazságszolgáltatásban is fellelhetjük a középkor egyik leggyakoribb és legtípusosabb bűncselekményét, a hatalmaskodást. A hatalmaskodás fogalma a 13. század második felére alakult ki. Ezek olyan magánbűncselekmények voltak, amelyek birtokok elfoglalására és kirablására irányultak, s amelyek legtöbbször vérrontással is jártak. 1329. január 17-én a Tordán tartott általános gyűlésen Vas Miklós és László elmondták, hogy mikor még Dózsa vajda szolgálói voltak, Elefánthy Dezső nyitrai *comes* embe-

²⁰ Dl. 62686; ZW. I. 482. szám.

²¹ Df. 238228; Anjou oklt. XI. 389. szám.

rei által kísérve Szentegyed²² nevű birtokukra behatoltak, és azt alapjaira lerombolva 1000 márka kárt okoztak. A rablás alkalmával elhajtották negyven felszerszámozott lovukat, amelyek között néhány fiatal csődör is volt, szolgálók közül pedig ötöt megöltek. A vajda a következő bíraskodási terminusra megidézi Elefánthy Dezsőt, akinek tetteről a vajda előtt számot kell adnia Miklóssal és Lászlóval szemben.²³ A következő bíraskodási terminuson, augusztus 27-én azonban a törvényes 4 nap alatt Elefánthy Dezső nem jelent meg. Tamás rendelkezése szerint Elefánthy Dezsőnek vagy elégtételt kell adnia, vagy alperesként perbe fogják.²⁴

Elefánthy Dezső törtető középirtokos nemes volt, aki az ország vezető rétegébe küzdötte fel magát, s emiatt családjától a „Nagy” jelzőt kapta. Szécsényi Tamáshoz hasonlóan elhagyta felvidéki birtokait, és nem állt Csák Máté familiárisai közé, inkább a menekülést választotta, majd pedig csatlakozott I. Károly táborához. Mivel birtokait elhagyta, családját Máté kegyetlenül lemészároltatta.²⁵ A szentegyedi perből viszont azt is láthatjuk, hogy Elefánthy Dezső saját és családja vagyonát milyen módon alapozta meg. Ugyanis egy 1337. december 10-i oklevélből arról kapunk információt, hogy Tamás ezen a napon általános gyűlést tartott Tordán. Ezen a gyűlésen az ifjabb Vas Miklós elpanaszolta, hogy a néhai Elefánthy Dezső *comes* az ő Szentegyed nevű birtokát a földig rombolta. Elhajtotta negyven vemhes kancáját, emellett fedezőméneket és csikókat. A fosztogatás során pedig két szolgáját megölték, és mintegy 300 márka kárt okoztak. Az ellopott értéket Dezső átadta vejének, Gyrew fráternek, Jakabnak, aki a rablás útján szerzett javakat még ekkor is magánál tartotta. Megjegyzendő, hogy az idő múlásával „megszépültek” az események, mert a kárt immáron csak 300 márkára takarékosította Vas Miklós, és a halottak száma is kettőre apadt. Jakabot hat alkalommal idézték a törvény elé, de egy ízben sem jelent meg, és ezért a vajda – az anyaországhoz hasonlóan – vásáron való háromszori kihirdetéssel hívja perbe.²⁶ Egy másik hatalmaskodásról Tamás 1332. november 30-án Visegrá-

²² Sanctus Egedius (Doboka megye): Vasasszentegyed – Síntejude (Románia).

²³ Documente privind istoria Romíniei. Veacul XIV. C. Transilvania I–XII. Bucuresti 1953–1985. (a továbbiakban: Doc. Trans.) I. 525. szám alapján.

²⁴ Doc. Trans. II. 560. szám alapján.

²⁵ FÜGEDI ERIK: Az Elefánthyak. A középkori magyar nemes és klánja. Budapest 1992. 134–139.

²⁶ ZW. I. 539. Szám.

don kelt okleveléből értesülünk. Eszerint Tamás vajda a Doboka megyében fekvő *Zawa* nevű birtokot elveszi a Vasnak mondott Gyogy-i Miklós fiától, Corradustól, mert Somogyi Miklós *comes*, Tamás szentimrei *officialisa* bebizonyította, hogy Corradus megölte egy szolgáját és saját rokonát, egy másik szolgájának pedig levágta a kezét. Először Tamás alvajdája, Mihály a bírói terminusán, majd pedig Tamás 1329. január 17-én tartott *congregatio generalison* bűnösnek találta. Miután többszöri idézésre sem jelent meg a vajda színe előtt, és az okozott kárért elégtételt nem adott, így távollétében jószágvesztésre ítélték. Birtokainak kétharmada a vajda kezére szállt, míg a harmadik harmadot Tamás Pogány István kükküllői várnagynak adta hű szolgálataiért.²⁷

A vajda a *congragatio generalis*okon speciális igazságszolgáltató feladatokat is ellátott. Ilyen speciális feladatnak tekinthető a kolozsvári polgárok megbékéltetése. Kolozsváron 1327-ben kezdődtek meg a harcok a város vezetéséért. A régi bíró, Stark *comes* és a rokonságába tartozó Székely pártjával szemben Felicián fia Péter, Hennig fia Bertalan és (Magnus) Péter polgárok nemzetségei fegyvert fogtak, és megtámadták Stark *comes*eket. A konfliktus során jelentős anyagi kárt okoztak, sok ember megsérült, s két ember meg is halt a harcok idején. Az ügy a nádor elé került, aki hűtlenség bűnében marasztalta el őket, ezzel újabb harcokat indítva el köztük. A rendteremtésből Tamás vajda is kivette a részét. 1337. december 18-án a kolozsvári polgárok megjelentek előtte, és egyfajta „békeszerződést” kötöttek az egész *communitas* nevében. Ebben rögzítették, hogy ha valamelyik fél a béke ellen támadna, abban az esetben a békétlenséget szító felet a vajda hűtlenség miatt megfosztja minden vagyonától és fővesztésre ítéli.²⁸

²⁷ Doc. Trans. 125. szám

²⁸ „quod cum anno dominicae incarnationis M^o CCC^o vigesimo septimo dissensiones et discordiae inter generationes Petri filii Feliciani, Bartolomei filii Hennig et Petri magni quondam civium de Kuluswar ab una et inter generationes comitis Stark, Zekul et eorum affines cives videlicet de eandem parte ex altera... etc.” „quod si temporis cursu et processu per quempiam partium predictum rixa vel zizina aliqualis verbo, opere aut facto iterato oriri vel quoquomodo evenire contigisset, pars rixam provocans et admovens vel quilibet generatione de eadem ac earum posteritates ab eadem civitate Kuluswar immo de cuiuslibet parte regni Hungariae, privatis omnibus suis possessionibus et rebus universis, non absque detrimento capitibus vel capitum suorum... pati debuisset.” Dl. 40979, ZW. I. 556. szám.

1324-től kezdődően az anyaországi *congregatio generalis*okon megjelennek az esküdt ülnökök (*iurati assessores*), szám szerint 12-en, akik megbízatásukat választás útján csak a közgyűlés idejére kapták. 1342. május 2-án a tordai közgyűlésen Simon fia Miklós, egykori bán maga és testvérei nevében szólásra emelkedett öröklött földjük ügyében, amelyet a székelyek el akartak foglalni. Idáig egy szokásos birtokpernek felel meg az oklevél tartalma, azonban a *requisitio* már nem az *universi nobiles*hez, hanem *universi iurati et assessores nostris*hoz intézi.²⁹ Az esküdtek Erdélyben majd két évtized késéssel jelennek meg. Ezeket az anyaországhoz hasonlóan alkalmoszerűen választották. Ám Erdélyben ezek pontos számát nem tudjuk. Amennyiben ezen a téren is a királysághoz igazodik a szokás, úgy számukat 84-re tehetjük. Ugyanezen a gyűlésen adta ki azt a rendeletét, amely szabályozta az erdélyi igazságszolgáltatási eljárást. A nemesek közössége *non sine querela* előadta a vajdának, hogy a felperesek vádjukat olyan bőbeszédűen adják elő, hogy ők sem a bíróság előtt, sem az eskü letétele alkalmával nem tudják azt elmondani, s ezért megbírságot adják őket. Sérelmezték, hogy az elfogott tolvaj javainak harmadát nem kapják meg, holott életüket is veszélyeztetik. A vajda nemcsak a kifogásokat orvosolta, hanem több elvi jelentőségű határozatot is hozott. Kijelentette, hogy „hozzájárulunk, hogy valamennyi nemes bíraskodhassék jobbágyain és azon birtoktalan szolgálói (*famuli impossessionati*) felett, akik birtokain tartózkodnak, kivéve három esetet, tudniillik a lopást (*furtinimum*), az útonállást (*latrocinium*) és a hatalmaskodást (*factum potentiarium*)”, azaz a közbűncselekményeket. Ugyanis ezek továbbra is a vajdai igazságszolgáltatási tevékenység részei maradtak. Ezen tevékenységen belül is a *congregatio generalis*ok feladata volt a gonosztevők megállapítása, elfogatása és hatalmaskodások megtorlása.

A 14. század elején a nemesség részéről megindult egy olyasfajta törekvés, amellyel addig csak a privilegizált személyek rendelkeztek, azaz a szabad ítélkezés jogának megszerzése. A királyok a 13. század végétől kezdve hangzották, hogy „királyságunk ősi szokása szerint minden nemesnek joga van jobbágyai és birtoktalan szolgálói felett ítélkezni, kivéve a lopást, az útonállást és a közbűntetteket.”³⁰ III. András alatt valószínűleg minden nemes megkapta a jobbágyai feletti ítélkezési jogot, csak az nem tudható, hogy ez a gya-

²⁹ A közgyűlés az egykori bánnak ítéli a vitás földterületet. ZW. I. 574. szám.

³⁰ MÁLYUSZ 1988. 26.

korlatban érvényesül-e, vagy sem. Ezt az elvet általánosságban csak az 1351. évi dekrétum tartalmazza.

Összegezve elmondható, hogy Tamás oklevélkiadásának teljességét nézve 1330-tól kezdődően megsokasodnak, sőt túlsúlyba kerülnek a Visegrádon kiállított oklevelek. Ennek okát vélhetjük egyrészt abban, hogy 1330-ra olyanmire megszilárdultak a vajdaság jogviszonyai, hogy a vajda erdélyi jelenléte nem számított a stabilitás megőrzésének feltételeként, másrészt 1330-tól kezdődően egyéb hivatalokat is vállalt, főként Erdélyen kívül.³¹ Ez a körülmény, valamint a perek elszaporodása azt eredményezte az erdélyi igazságszolgáltatás tekintetében, hogy felhagyott a vajdai szék tartásával, és ezt az ügykört átadta helyettesének, az alvajdának. Vizsgálódásaink fő eredményét – a korábbi szakirodalommal ellentétben – egyrészt abban látjuk, hogy Szécsényi Tamás erdélyi vajdai hivatalviselése alatt az erdélyi igazságszolgáltatás súlypontja a vajda által összehívott, és az ő elnökletével általában Tordán rendezett *congregatio generalis*ra helyeződött át. Másrészt, az 1342-es, a bírászkodási eljárást szabályozó rendeletével csaknem teljes egészében felzárkóztatja az erdélyi igazságszolgáltatást az anyaországhoz. Így a szakirodalom által folytonosan elmaradottnak ítélt Erdély „ledolgozta” hátrányát, s a jogviszonyok tekintetében beéri az anyaországot, amiben igen nagy szerep jutott nemcsak a jogokat kikövetelő nemességnek, hanem a páratlanul hosszú ideig hivatalt viselő Szécsényi Tamásnak is.

³¹ 1330–1342 között aradi ispán, 1330-ban csongrádi ispán, 1334–1343 között nógrádi ispán, 1338–1342 között trencsényi ispán, 1339–1341 között tárnokmesteri procurátor. ENGEL 1996. II. 222.